

ZAGROŻENIE I BEZPIECZEŃSTWO ORAZ ICH WSPÓŁZALEŻNOŚĆ

THREAT, SECURITY AND THEIR INTERDEPENDENCE

GRZEGORZ KUZARA

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego
„Apeiron” w Krakowie

ABSTRACT

The article is devoted to consideration about the meaning of notion “security” and notion “threat”. Overviewed presentation of opinions and definitions of foremost authors in those fields and disclosing the typology of threats and types of security aims toward showing the most important features both of the phenomena. It leads to the conclusion that security and threats are opposed notions but on the other hand at the same time they are strongly connected as well. The article also pays attention to multidimensionality of phenomenon of security which influences difficulties with its unambiguous defining and even makes it impossible.

KEY WORDS

threat, security, interdependence of threats and security

ABSTRAKT

Artykuł jest poświęcony rozważaniom na temat znaczenia pojęcia bezpieczeństwa i pojęcia zagrożenia. Przeglądowe przedstawienie poglądów i definicji głównych badaczy w tych dziedzinach oraz ukazanie typologii zagrożeń i rodzajów bezpieczeństwa ma na celu przedstawienie

najważniejszych cech obu zjawisk, co prowadzi do wniosku mówiącego, że bezpieczeństwo i zagrożenia to pojęcia przeciwstawne, ale jednocześnie również silnie ze sobą powiązane i współzależne. Artykuł zwraca także uwagę na wielowymiarowość zjawiska bezpieczeństwa, która wpływa na trudności z jego jednoznacznym zdefiniowaniem, a wręcz je uniemożliwia.

SŁOWA KLUCZOWE

zagrożenie, bezpieczeństwo, współzależność zagrożeń i bezpieczeństwa

WSTĘP

Dwa powszechnie znane terminy, oznaczające dwa całkowicie przeciwstawne pojęcia, jakimi są „zagrożenie” i „bezpieczeństwo” – to dwa stany, z których jeden jest niekorzystny, zaś drugi na odwrót – pozytywnie oddziałuje na egzystencję człowieka.

Jak wołają niektórzy badacze, patrząc na manifestowanie się tych pojęć raczej z ich dynamicznej strony, czyli z perspektywy procesualnej – są to dwa zjawiska, które charakteryzuje według autora to, że są one dla siebie nie tylko przeciwstawnymi, ale i jednocześnie całkowicie współzależnymi fenomenami.

To właśnie one – **bezpieczeństwo** oraz **zagrożenie** – wpływają na to, jaki jest obiektywny poziom stanu bezpieczeństwa oraz towarzyszący mu poziom poczucia bezpieczeństwa odczuwanego przez daną jednostkę ludzką czy też przez ludzką zbiorowość społeczną w określonym miejscu i w pewnym przedziale czasu. Ten właśnie wpływ decyduje o jakości ludzkiej egzystencji i o możliwościach dalszego niezagrożonego indywidualnego oraz społecznego rozwoju.

Zauważmy jednak, iż mimo wszystko nie jest to wpływ całkowicie oczywisty i z góry możliwy do zdefiniowania, wyjaśnienia czy wreszcie do prowadzenia trafnych przewidywań. Przypomnijmy, iż stosowanie socjologicznej idei refleksyjności¹, jej związki ze źródłami pisanymi i z bezpośrednim ludzkim doświadczeniem pozwalają badaczowi na wyciąganie daleko idących wniosków i kreowanie pojęć o szerokim znaczeniu.

Podjęmując refleksję naukowo-badawczą dotyczącą poprawnego rozumienia oraz znaczenia w egzystencji człowieka zagrożenia i bezpieczeństwa, należałoby zatem najpierw zastanowić się, potem zaś dokładnie i jasno ustalić,

---

¹ U. Beck, A. Giddens, S. Lash, *Reflexive modernization: politics, tradition and aesthetics in the modern social order*, Stanford 1994; *Refleksyjność jako kategoria analizy socjologicznej koncepcje badania porównania*, R. Wiśniewski (red.), Warszawa 2009; P. Bourdieu, L.J.D. Wacquant, *An Invitation to Reflexive Sociology*, Chicago 1992.

czym właściwie jest zagrożenie i w jakich kategoriach można je rozpatrywać praktycznie i naukowo oraz czym jest i na czym właściwie polega stan czy zjawisko określane jako bezpieczeństwo.

Już na początku rozważań wydaje się, iż bezpieczeństwo jest dla nas niemal bezspornym faktem i że stany oraz pojęcia, które mu odpowiadają, towarzyszą człowiekowi od samego początku dziejów rozwoju i egzystencji gatunku ludzkiego. Nie są one jednak stałe i niezmienne. Na ogół bezpieczeństwo rozumiane jest jako stan bez zagrożeń, brak lęku przed utratą zdrowia, życia lub stanu posiadania i przekonanie o tym, że w wypadku wystąpienia niebezpieczeństwa istnieją możliwości odparcia zagrożeń albo otrzymania efektywnej, profesjonalnej pomocy. Musimy zauważyć, iż wśród niebezpieczeństw są zagrożenia już znane oraz nowe typy zagrożeń bezpieczeństwa człowieka, organizacji, instytucji i urzędzeń, które człowiek kreuje, aby poprawić jakość własnej egzystencji.

Czujne i wnikliwe obserwowanie i badanie dotychczasowych oraz nowo powstałych, tym samym trudniejszych do rozpoznania, kontekstów i natury zagrożeń pozwala właściwie się przygotowywać na to, by w przyszłości zwiększać szanse na ich zneutralizowanie albo – w przypadku ich uaktywnienia się – na uzyskanie stosownej odporności (*resilience*)² i na minimalizację skutków ryzyk i zagrożeń dnia dzisiejszego. Przypomnijmy, iż z leksykalnego punktu widzenia *resilience* oznacza ‘odporność’, ‘sprężystość’, ‘elastyczność’, ‘bycie sprawnym’. Istnieje też inne rozumienie kategorii *resilience*, interpretujące ją jako aktywne reagowanie na zagrożenia³.

Karina P. Marczuk napisała, że termin *resilience* wiąże się z takimi dyscyplinami nauki jak psychologia, nauki medyczne czy ekologia⁴. Jest też włączony w język nauk o bezpieczeństwie i rozumiany tutaj następująco: „*resilience* koncentruje się na wyjaśnianiu fenomenu, jakim jest dobre funkcjonowanie niektórych jednostek [ludzkich] mimo niekorzystnych warunków życia, przeciwności losu (...)”⁵.

Philip Buckle definiuje *resilience* jako zdolność, którą dysponują ludzkie jednostki lub zbiorowości w celu odparcia zagrożeń lub odbudowy skutków

² J. Piwowarski, *Transdyscyplinarna istota kultury bezpieczeństwa narodowego*, Słupsk 2016, s. 332–334.

³ R. Polko, *GROM w działaniach przeciwterrorystycznych*, Warszawa 2008, s. 90 i 98.

⁴ K.P. Marczuk, *Bezpieczeństwo funkcjonalne państw regionu Europy Północnej*, Warszawa 2014, s. 37.

⁵ A. Borucka, K. Ostaszewski, *Koncepcja resilience. Kluczowe pojęcia i wybrane zagadnienia*, „Medycyna Wieku Rozwojowego” 2008, t. 12, nr 2.

oddziaływania zagrożeń i która powinna być pewną przeciwwagą dla wrażliwości człowieka⁶.

POJĘCIE BEZPIECZEŃSTWA

Aby w pełni zanalizować relacje, jakie zachodzą pomiędzy pojęciem bezpieczeństwa a pojęciem zagrożenia, należy zbadać ich etymologię. Janusz Gierszewski, odnosząc się do terminu „bezpieczeństwo” z punktu widzenia semantyki⁷, pisze, iż „to polisemantyczne pojęcie jest różnie definiowane, postrzegane i używane w różnych kontekstach (...). Oznacza przede wszystkim stan obiektywny polegający na braku zagrożeń”⁸.

Pomocnym dla uzyskiwania wolności od zagrożeń konstruktem społecznym jest kultura bezpieczeństwa. Definicja ogólna autorstwa Juliusza Piwowarskiego mówi, iż **kultura bezpieczeństwa** to ogół utrwalonego materialnego, społeczno-organizacyjnego i pozamaterialnego dorobku człowieka, tworzącego szeroko rozumiany całokształt militarnych i pozamilitarnych elementów autonomicznej obronności człowieka oraz tworzonych przez niego organizacji i urzędów. Pozwala ona człowiekowi na utrzymywanie (kultywowanie) bezpieczeństwa, odzyskiwanie go (gdy bezpieczeństwo się obniży) i podwyższanie poziomu bezpieczeństwa danego indywidualnego lub zbiorowego podmiotu bezpieczeństwa, gdy zajdzie taka potrzeba⁹.

Jak zauważa J. Piwowarski, bezpieczeństwo w ujęciu dynamicznym stanowi szczególny proces społeczny, który polega na prowadzeniu przez podmiot bezpieczeństwa ciągłych działań zmierzających do doskonalenia mechanizmów kultury bezpieczeństwa, zapewniających owemu podmiotowi obiektywnie istniejący i optymalny poziom w zakresie braku lub redukcji zagrożeń dla jego bezpieczeństwa¹⁰.

---

⁶ P. Buckle, *Re-defining community and vulnerability in the context of emergency management*, „The Australian Journal of Emergency Management” 1999, vol. 13, no. 4, s. 24.

⁷ Semantyka (gr. *sēmantikós* – oznaczający) – jest synonimem semiotyki (logicznej), czyli ogólnej teorii znaków; jest to dział językoznawstwa, w ramach którego badacze odnoszą się do istnienia w języku pewnych znaczeń oraz istnienia określonych relacji formy znaku do treści oznaczanej w ujęciu synchronicznym i diachronicznym. Por. J. Stawnicka, *Kiedy słowo jest bronią*, Dąbrowa Górnicza 2012.

⁸ J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo społeczne. Studium z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2013, s. 7.

⁹ J. Piwowarski, *Transdyscyplinarna...*, op. cit., s. 293–294.

¹⁰ Idem, *Nauki o bezpieczeństwie. Zagadnienia elementarne*, Kraków 2016, s. 65.

W *Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego* termin „bezpieczeństwo” jest wyjaśniony jako „stan, który daje poczucie pewności i gwarancję jego zachowania oraz szansę na doskonalenie. Jedna z podstawowych potrzeb człowieka”¹¹.

Ryszard Zięba wskazuje na podmiotowo kategoryzowaną potrzebę bezpieczeństwa, co oznacza „że może dotyczyć różnego rodzaju podmiotów, od jednostek poczynając, po wielkie grupy społeczne, włączając w to struktury organizacyjne (instytucje) reprezentujące pojedynczych ludzi i różne grupy społeczne (państwa, społeczeństwa, narody, system międzynarodowy)”¹².

Rozpatrując natomiast bezpieczeństwo poprzez zastosowanie kryterium odnoszącego się, mówiąc najogólniej, do przestrzeni, można wyróżnić bezpieczeństwo lokalne, subregionalne, regionalne i globalne. Określenie „regionalne” lub „lokalne” będzie miało inne znaczenie w ujęciu międzynarodowym niż w ujęciu narodowym.

Podstawą założeń dotyczących perspektyw regionalnych polskiego bezpieczeństwa narodowego jest art. 164 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku oraz Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym i samorządzie województwa. Konstytucja RP określa gminę jako podstawową jednostkę, zaś „inne jednostki samorządu regionalnego lub lokalnego i regionalnego określa ustawa”.

Na terenie powiatu ogół jego mieszkańców tworzy wspólnotę lokalną, zaś na terenie każdego z województw egzystuje (krajowa) wspólnota regionalna, a zatem w przypadku powiatu można mówić o kwestiach dotyczących bezpieczeństwa lokalnego, natomiast w przypadku województwa – o bezpieczeństwie regionalnym w rozumieniu krajowym, gdyż pamiętajmy, że mamy także do czynienia z tzw. regionami bezpieczeństwa o ponadnarodowym charakterze, które możemy badać tylko w kontekście odnoszącym się do spraw dotyczących bezpieczeństwa międzynarodowego.

Poczucie bezpieczeństwa zmienia się u człowieka adekwatnie do zmian, które zachodzą nie tylko w jego otoczeniu. Środowisko bezpieczeństwa i pole do konstruowania środowiska bezpieczeństwa – o czym często się zapomina, zwłaszcza gdy mamy do czynienia z przypadkami indywidualnych podmiotów – tworzy nie tylko „otoczenie” podmiotu bezpieczeństwa. Należy

¹¹ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, wyd. 6, Warszawa 2008, s. 14.

¹² R. Zięba, *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty naukowe AON” 2012, nr 1(86), s. 7–22.

pamiętać o zagrożeniach, szansach, ryzykach i wyzwaniach, których źródła znajdują się w szeroko rozumianym wnętrzu podmiotu bezpieczeństwa.

Pierwotnie bezpieczeństwo i zagrożenia wiązano przede wszystkim ze sferą wojenno-militarną¹³. Współcześnie można zauważyć, iż mówi się już o wielu innych sferach, np. o bezpieczeństwie wewnętrznym, zewnętrznym, pracy, psychicznym, fizycznym, socjalnym itd.

Bezpieczeństwo jednakże, patrząc z szerszej perspektywy niż kategorie wojna–pokój, oznacza brak ryzyka utraty jakiejś wartości bardzo istotnej dla danego podmiotu bezpieczeństwa. Warto w tym miejscu przytoczyć za Lechem Krzyżanowskim twierdzenie, które dotyczy istoty i funkcji pojęcia wartości w egzystencji człowieka: „Nie sposób podejmować się choćby zarysowania tylko założeń aksjologicznych nauk o kierowaniu organizacjami bez nadania znaczenia centralnemu pojęciu w tych rozważaniach, jakim jest wartość”¹⁴. Pojęcie wartości, tak jak cała problematyka nauk o bezpieczeństwie, ma konotacje interdyscyplinarne.

„Wartość jest sprecyzowaną lub dającą się wywnioskować koncepcją tego, co godne pożądania, charakterystyczną dla jednostki lub grupy i wywierającą wpływ na wybór spośród dostępnych sposobów, środków i celów działania”¹⁵. Mogą to być praca, zdrowie, życie, rodzina, zaufanie, a także samochód, dom, zaś odnosząc się do państwa – suwerenność, hymn państwowy i godło czy ojczyście terytorium, a wreszcie sprawny, niezaburzony i autorytatywny system sprawowania władzy¹⁶. Krótką definicję pojęcia bezpieczeństwa przedstawia *Słownik języka polskiego*, który określa je jako stan niezagro-

¹³ Bezpieczeństwo militarne jest dziś jednym z kilku działów bezpieczeństwa narodowego. Jeszcze na początku lat 90. XX wieku w debacie nad bezpieczeństwem państwa i w polityce oraz strategii stosowano jedynie termin „bezpieczeństwo państwa”, bez wyodrębniania bezpieczeństwa militarnego. Bezpieczeństwo państwa określano jako jego zdolność do obrony całości terytorialnej głównie za pomocą narzędzi militarnych, a system bezpieczeństwa państwa miał być przeciwwagą dla zagrożeń militarnych. Por. *Mała encyklopedia wojskowa*, Warszawa 1985.

¹⁴ L. Krzyżanowski, *O podstawach zarządzania: paradygmaty, modele, metafory, filozofia, metodologia, dylematy, trendy*, Warszawa 1999, s. 199.

¹⁵ C. Kluckholm, *Values and Value – Orientations in the Theory of Action. An Exploration in Definition and Classification*, [w:] *Toward a General Theory of Action*, T. Parsons, E.A. Shils (red.), New York 1962, s. 395, cyt. za: L. Krzyżanowski, *O podstawach...*, op. cit.

¹⁶ System sprawowania władzy to *de facto* system polityczny – stanowi ogół organów państwa, partii politycznych, organizacji i grup społecznych, tak formalnych, jak i nieformalnych, które partycypują w działaniach politycznych na obszarze danego państwa, i ogół generalnych zasad oraz norm, które regulują wzajemne relacje między nimi.

żenia, spokoju i pewności¹⁷. To określenie nie jest jednakże w opinii autora najbardziej trafne z powodu użycia słowa „pewność”.

Na podstawie kwerendy w obrębie literatury przedmiotu można poczynić następujące ustalenia:

- 1) **Bezpieczeństwo jest pojęciem niejednoznacznym.** Jak bowiem zauważono, dla każdego podmiotu mogą istnieć odmienne czynniki kształtujące poczucie bezpieczeństwa. Niektórzy będą bardziej troszczyć się o zdrowie, a inni o kwestie związane z pracą. Badając problematykę bezpieczeństwa państwa, należy brać pod uwagę, iż decydująca będzie tutaj siła militarna oraz zaznaczająca się w miarę silna pozycja na międzynarodowej scenie gospodarczej i politycznej.
- 2) **Bezpieczeństwo wyrażane jest w sposób subiektywny lub istnieje obiektywnie.** Nie zawsze te dwie wersje ujmowania bezpieczeństwa są dla danego podmiotu, w danym czasie i miejscu identyczne. Pierwsza wersja koreluje z tzw. poczuciem bezpieczeństwa. Jest to odczucie indywidualne, związane bezpośrednio z taką a nie inną percepcją każdej osoby ludzkiej¹⁸. Wersja obiektywna związana jest z oceną poziomu bezpieczeństwa poczynioną za pomocą obiektywnych metod naukowych. Jak podaje Juliusz Piwowarski, „nauka jest to dziedzina kultury, która pozwala człowiekowi na prowadzenie czynności wyjaśniania, formułowania i stosowania reguł rządzących światem, oparta jest na metodzie przyjętej w tzw. paradygmatach naukowych; tezy nauki często są poparte eksperymentami badawczymi, w celu potwierdzenia lub odrzucenia przyjętych hipotez i w efekcie rozszerzania tych obszarów rzeczywistości, o których dysponujemy sprawdzoną, pewną wiedzą (naukową)”¹⁹. Na bezpieczeństwo danego podmiotu wpływa system polityczny i jakość elity rządzącej, panujące relacje międzynarodowe, położenie geograficzne, gospodarka oraz jakość wojska, policji. Natomiast bezpieczeństwo człowieka i jego wymiar

¹⁷ *Słownik języka polskiego*, t. 1, M. Szymczak (red.), Warszawa, 1982, s. 561.

¹⁸ Osoba (łac. *persona*) – dawniej zarówno po grecku, jak i po łacinie termin ten oznaczał maskę, którą zakładali aktorzy w teatrze starożytnym; z czasem zaczęto go używać w odniesieniu do roli, jaką jednostka ludzka podejmuje w „dramacie życia”, będąc podmiotem o rozumnej naturze. We współczesnej filozofii jest to kategoria kluczowa dla chrześcijańskiego i pozachrześcijańskiego personalizmu, mającego swoje źródła w chrześcijańskiej perspektywie rozumienia człowieka jako bytu odrębnego od świata przedmiotów, od świata przyrody, w tym także od zwierząt.

¹⁹ J. Piwowarski, *Nauki o bezpieczeństwie...*, op. cit., s. 67–68.

- obiektywny to np. sytuacja materialna, a wymiar subiektywny – cechy psychofizyczne.
- 3) **Bezpieczeństwo może być rozpatrywane jako stan lub jako proces.** Pojęcie stanu rozpatrywać należy z perspektywy aktualnych zdarzeń, sytuacji zachodzącej w danej chwili. Z kolei proces rozciąga się w określonym czasie i może być wciąż doskonały lub podlegać wewnętrznym lub zewnętrznym negatywnym czynnikom, czyli nieprawidłowościom. „Bezpieczeństwo to proces ciągłego tworzenia wokół siebie i w samym sobie warunków do osiągnięcia wyższych jego poziomów. Proces, który trwa przez całe życie człowieka, jak zmiany w nim i wokół niego zachodzące”²⁰.
- 4) **Bezpieczeństwo jest związane z przetrwaniem danego podmiotu bezpieczeństwa i posiadaniem przezeń możliwości ciągłego rozwoju.** „Przyjęto jednak, że każdy człowiek czuje się bezpiecznie, jeżeli nie ma wojny, konfliktów. A zatem wtedy, kiedy panuje pokój, zgoda i ład”²¹. Powyższe stwierdzenie jest powiązane z przetrwaniem podmiotu. Natomiast możliwość rozwoju jest związana z zapewnieniem przez państwo obywatelowi możliwości nauki, wypoczynku, normalnego funkcjonowania przy braku zagrożenia.

Według Ryszarda Zięby bezpieczeństwo „można określić jako pewność istnienia i przetrwania, stanu posiadania oraz funkcjonowania i rozwoju podmiotu. Pewność jest wynikiem nie tylko braku zagrożeń (ich niewystępowania lub eliminowania), ale powstaje także wskutek kreatywnej działalności danego podmiotu i jest zmienna w czasie, czyli ma naturę procesu społecznego”²².

Potrzeby oraz związane z nimi interesy człowieka, których zaspokajanie i prowadzenie jest niezbędne do prawidłowego, a w tym bezpiecznego funkcjonowania i egzystencji podmiotów bezpieczeństwa, zhierarchizował Abraham H. Maslow. W tzw. piramidzie potrzeb, utworzonej przez interpretatorów teorii Masłowa, znajdują się **potrzeby niższe** oraz **potrzeby wyższe**. Do potrzeb niższego rzędu należą potrzeby egzystencjalne. Dopiero kolejnymi, wyższymi już w tej hierarchii są potrzeby bezpieczeństwa, przynależności, uznania oraz samorealizacji.

²⁰ J. Prońko, *Zarządzanie ryzykiem w obszarze bezpieczeństwa powszechnego*, Bielsko-Biała 2010, s. 22.

²¹ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, op. cit., s. 14.

²² R. Zięba, *O tożsamości...*, op. cit., s. 7–22.

Z kolei szwajcarski politolog, Daniel Frei wyjaśnił, iż podmiot bezpieczeństwa może percypować swoją sytuację na cztery różne sposoby. Ponadto z tych czterech możliwości tylko dwie przedstawiają sobą jakąkolwiek wartość jako rozpoznanie właściwe, czyli takie, które jest zgodne z obiektywnie istniejącym stanem²³:

- 1) Stan braku bezpieczeństwa, występujący podczas prawidłowego postrzegania rzeczywistego zagrożenia.
- 2) Stan obsesji, w którym małe (albo nawet niewystępujące) zagrożenie jest postrzegane jako duże.
- 3) Stan błędnie odczytanego bezpieczeństwa, podczas gdy, obiektywnie rzecz biorąc, zagrożenie właśnie istnieje.
- 4) Stan bezpieczeństwa, w którym zagrożenie faktycznie jest małe, a jego postrzeganie jest właściwe, zgodne z obiektywną prawdą w tym zakresie.

Pojęcie bezpieczeństwa można też rozpatrywać z perspektywy funkcjonowania dwóch sfer: instytucjonalnej oraz społecznej. W kontekście instytucjonalnym wyszczególnia się zadania, których realizacja ma bezpośredni związek z działaniami na rzecz bezpieczeństwa. Zadania te realizują właściwe podmioty administracji publicznej.

Niemniej jednak wcale nie zmienia to faktu, że odpowiedzialność za bezpieczeństwo państwa oraz bezpieczeństwo personalne spoczywa na każdym z obywateli państwa. Podążając za tymi rozważaniami, należałoby wyraźnie podkreślić, iż bezpieczeństwo jest niepodważalnie jedną z podstawowych potrzeb człowieka. Jednakże, jak w przypadku każdej innej potrzeby, dana jednostka ludzka odczuwa ją, jak również dąży do jej zaspokojenia na swój własny, zindywidualizowany sposób.

Mając na uwadze powyższe rozważania, udzielenie odpowiedzi na pytanie, czym właściwie jest bezpieczeństwo i w jaki sposób je można osiągnąć, wydaje się niemożliwe. Należy pamiętać, że bezpieczeństwo to nie tylko stan, ale również proces. Stąd też nie jest czymś danym raz na zawsze. Jego postrzeganie zmienia się wraz z dynamicznie zmieniającym się otoczeniem.

Podsumowując tę część rozważań, stwierdzić można, że bezpieczeństwo to tak wielowymiarowe zjawisko, że każde z przedstawionych ujęć jest prawidłowe i nie istnieje sposób na wyróżnienie jednego, uniwersalnego wytłumaczenia. Warto przytoczyć proponowaną przez Juliusza Piwowarskiego spektralną definicję bezpieczeństwa. Definicja ta określa

---

²³ D. Frei, *Sicherheit. Grundfragen der Weltpolitik*, Stuttgart 1977, s. 17–21.

bezpieczeństwo poprzez cztery pomocnicze pojęcia, pozwalające na transdyscyplinarne ujęcie omawianego fenomenu²⁴:

Bezpieczeństwo dla jednostkowego lub zbiorowego podmiotu bezpieczeństwa, stanowi dotyczący go wieloaspektowy fenomen, którego spektrum tworzą następujące ujęcia:

- 1) **Bezpieczeństwo jako pożądaný stan**, który dla danego podmiotu określa efektywność kontroli nad możliwymi w danym miejscu i czasie zagrożeniami wartości, które są ważne dla tego podmiotu; to stan, stanowiący w danym miejscu czasoprzestrzeni wynik różnicy dwóch przeciwnych czynników – potencjału obronności podmiotu z jednej i potencjału zagrożeń spełnienia potrzeb podmiotu z drugiej strony (aspekt epistemologiczny).
- 2) **Bezpieczeństwo jako wartość** umożliwiająca podmiotowi bezpieczeństwa zaspokajanie jego niższych i wyższych potrzeb, w tym potrzeby rozwoju, aż do osiągnięcia samorealizacji (aspekt aksjologiczny).
- 3) **Bezpieczeństwo jako proces rozwoju**, w którym realizuje się personalny i społeczny wymiar zwiększania się potencjału autonomicznej mocy sprawczej, ochronnej i obronnej, danego podmiotu bezpieczeństwa (aspekt ontologiczny).
- 4) **Bezpieczeństwo jako konstrukt społeczny**, efekt działania mocy społecznych więzów, współzależności oraz interakcji w ludzkiej zbiorowości społecznej, pozwalający skutecznie przeciwstawiać się rozlicznym i różnorodnym zagrożeniom (aspekt społeczny).

POJĘCIE ZAGROŻENIA I JEGO DEFINIOWANIE

Potrzeba bezpieczeństwa wynika z istnienia niebezpieczeństw, z którymi łączy się kategoria badawcza, jaką jest zagrożenie. *Słownik języka polskiego* definiuje zagrożenie następująco: „sytuacja lub stan, które komuś zagrażają lub w których ktoś czuje się zagrożony”²⁵. Według *Słownika terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego* zagrożenie to „sytuacja, w której pojawia się prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla oto-

²⁴ J. Piwowarski, *Ochrona VIP-a a czworokąt Bushido. Studium japońskiej kultury bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo osób podlegających ustawowo ochronie wobec zagrożeń XXI wieku*, P. Bogdalski, J. Cymerski, K. Jałoszyński (red.), Szczytno 2014; idem, *Prolegomena do badań nad kulturą bezpieczeństwa*, „Security Economy & Law” 2013, nr 2; idem, *Nauki o bezpieczeństwie...*, op. cit. (Rozdział 1: *Zagrożenie, bezpieczeństwo, podmiot bezpieczeństwa*), s. 19–82.

²⁵ *Zagrożenie*, [w:] *Słownik języka polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl/> (dostęp: 24.06.2018).

czenia”²⁶. Z kolei według Juliusza Piwowarskiego zagrożenie to dla danego podmiotu bezpieczeństwa uświadomione albo nieuświadomione prawdopodobieństwo utraty (lub uszczerbku) wartości niematerialnej lub materialnej, będącej ważnym dla tego podmiotu dobrem, lub doraźnej albo trwałej utraty potencjalności tego podmiotu do szeroko pojmowanego rozwoju²⁷.

Włodzimierz Fehler pisze, że „w intuicyjnym odbiorze zagrożenie jest przeciwieństwem bezpieczeństwa, oznaczającym taką sytuację, w której istotne dla danego podmiotu wartości stają się trudno dostępne, doznają erozji lub wręcz są unicestwione”²⁸. Brunon Hołyst podaje w pracy zatytułowanej *Wiktymologia*, że zagrożenie danego podmiotu zachodzi wówczas, kiedy „w człowieku rodzi się obawa o utratę wysoko cenionych wartości z własnym życiem na pierwszym miejscu”²⁹. Roman M. Kalina pisze z kolei iż „zagrożenie to w odniesieniu do określonego podmiotu uświadomione lub nieuświadomione przez niego niebezpieczeństwo bądź utraty określonego dobra lub wartości (na przykład życia, zdrowia, mienia, suwerenności, ukochanej osoby itp.), bądź czasowej lub względnie trwałej utraty zdolności do szeroko rozumianego rozwoju”³⁰.

Inaczej mówiąc, kategoria badawcza określana jako zagrożenie oznacza w praktyce okoliczności, w których podmiot bezpieczeństwa styka się z niebezpiecznym czynnikiem, stanem lub pewną sytuacją, w której następuje obniżenie poziomu stabilności bądź jakości jego dalszego trwania i rozwoju³¹. Terminologia wojskowa wskazuje, iż zagrożenie to taka „sytuacja, w której istnieje zwiększone prawdopodobieństwo utraty życia, zdrowia, wolności (także swobody rozwoju) albo dóbr materialnych”³². Psycholog i prakseolog Piotr Gasparski uważa, że zagrożenie to „sytuacja, która może, z pewnym prawdopodobieństwem, przynieść jednostce szkodę (...)”³³.

²⁶ Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, op. cit., s. 172–173.

²⁷ J. Piwowarski, *Nauki o bezpieczeństwie...*, op. cit., s. 29.

²⁸ W. Fehler, *Zagrożenie – kluczowa kategoria teorii bezpieczeństwa*, [w:] *Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa*, K. Jałoszyński, B. Wiśniewski, T. Wojtuszek (red.), Bielsko-Biała 2007, s. 34.

²⁹ B. Hołyst, *Wiktymologia*, Warszawa 1989, s. 482.

³⁰ R.M. Kalina, *Ogólne kategorie klasyfikacji i charakterystyki zagrożeń wewnętrznych*, [w:] *Człowiek w sytuacji trudnej*, B. Hołyst (red.), Warszawa 1991, s. 80–81.

³¹ *Inny słownik języka polskiego*, M. Bańko (red.), Warszawa 2000, s. 1213.

³² *Leksykon wiedzy wojskowej*, Warszawa 1979, s. 510.

³³ P. Gasparski, *Psychologiczne wyznaczniki zapobiegania zagrożeniom*, Warszawa 2003, s. 23. Por. idem, *Związek doświadczeń z ocenami prawdopodobieństwa zagrożeń i aktywnością profilaktyczną*, [w:] *Zachowanie się w sytuacji ryzyka*, R. Studenski (red.),

Pojęcie zagrożenia, jak już wspomniano, jest w wielu aspektach sprzężone z pojęciem bezpieczeństwa. Jego wymiar także może być zarówno subiektywny, jak i obiektywny. Może zakłócić prawidłowe funkcjonowanie człowieka oraz większej struktury społecznej.

Zagrożenia wraz z rozwojem cywilizacyjnym cały czas ewoluują. Ich częsty podział na militarne i niemilitarne jest w dalszym ciągu aktualny, ale ze względu na realia XXI wieku jest zbyt ogólny i tym samym mało precyzyjny. Posiadanie wiedzy i umiejętność prawidłowej identyfikacji aktywnych bądź prognozowanych zagrożeń może pozwolić na podjęcie działań prewencyjnych oraz działań neutralizujących – ochronnych i obronnych³⁴.

W literaturze przedmiotu zagrożenia dzieli się na zagrożenia wewnętrzne i zewnętrzne. Ten podział można odnieść zarówno do jednostki ludzkiej i grupy społecznej, jak i do całego narodu oraz państwa. Ryszard Kuriata podzielił dodatkowo zagrożenia bezpieczeństwa na trzy następujące grupy³⁵:

- zagrożenia narodowe – skutki tych zagrożeń mogą prowadzić do zerwania więzi społecznych oraz problemów politycznych i gospodarczych; w tej skali mieszczą się zagrożenia, z którymi nie mogą poradzić sobie nawet społeczności lokalne i regionalne;
- zagrożenia regionalne – manifestują się one na terenie województwa, zaś do zadań władz wojewódzkich należy zapanowanie nad tego typu zagrożeniami; z kolei władze państwa muszą być gotowe do udzielenia wsparcia i pomocy w celu zapobiegnięcia rozprzestrzenienia się kryzysu na terytorium całego kraju;
- zagrożenia lokalne – występują na terytorium powiatu i gminy, skutki takich zagrożeń nie uniemożliwiają prawidłowego funkcjonowania państwa czy województwa.

PODSUMOWANIE

- 1) Uwzględniając dorobek nauk o bezpieczeństwie i stosowane tu kryteria, proponowana jest następująca typologia ukazująca rodzaje zagrożeń bezpieczeństwa, odpowiadająca sektorowej teorii kultury bezpieczeństwa narodowego w ujęciu J. Piwowarskiego³⁶:

Katowice 2004, s. 149–161; idem, *Atrybucyjne wyznaczniki gotowości do zapobiegania zagrożeniom*, „Przegląd Psychologiczny” 2006, t. 49, nr 2, s. 175–187.

³⁴ Z. Ciekankowski, *Rodzaje i źródła zagrożeń bezpieczeństwa*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza” 2010, nr 1, s. 28.

³⁵ M. Cieślarczyk, R. Kuriata, *Kryzys i sposoby radzenia sobie z nim*, Łódź 2005, s. 71.

³⁶ J. Piwowarski, *Transdyscyplinarna...*, Słupsk 2016, s. 241 i nast.

- zagrożenia militarne;
  - zagrożenia polityczne;
  - zagrożenia społeczno-kulturowe, które są związane ze świadomością narodową oraz korelującą z nią tożsamością narodową w jej indywidualnym i społecznym wymiarze;
  - zagrożenia ekonomiczne: gospodarka i finanse;
  - zagrożenia prawno-administracyjne, np. skutki wadliwego stanowienia prawa, niespójność i przerosty liczby uregulowań prawnych czy regulaminowych, biurokratyzm, opresyjność;
  - zagrożenia ekologiczne;
  - zagrożenia surowcowe (surowce dla przemysłu wytwórczego, paliwowo-energetyczne oraz woda i żywność);
  - zagrożenia technogenne;
  - zagrożenia cybernetyczne;
  - zagrożenia zdrowotne i socjalne.
- 2) Opracowań dotyczących typologii zagrożeń istnieje więcej. Wyliczając zagrożenia, które mogą wystąpić, należy przyjąć klasyfikację według kryteriów rodzaju oraz ich źródeł.
  - 3) Bezpieczeństwo i zagrożenia mogą dotyczyć wzajemnych relacji (alkoholizm, narkomania, przestępczość nieletnich) oraz wiązać się z innymi czynnikami (wirusy komputerowe, niekontrolowana i nielegalna migracja, eksplozja demograficzna).
  - 4) Istotnym elementem, który pozwala na skuteczne reagowanie w wypadku wystąpienia zagrożenia, jest szybka identyfikacja istoty tego zagrożenia. Poza podziałem ze względu na źródło i rodzaj zagrożenia istotne jest również rozróżnienie ze względu na czas powstania, czas eliminacji, podział rodzajowy, sferę oddziaływania, natężenie i poziom zniszczeń, zasięg przestrzenny, kauzalność, możliwości dotyczące antycypacji zjawiska.
  - 5) Ze względu na kryterium czasu ujawniania się danego zjawiska zagrożenia bezpieczeństwa identyfikuje się jako krótko-, średnio-, długoterminowe, bardzo długoterminowe lub mogące nastąpić w czasie nieograniczonym. Natomiast pod względem kryterium określonego jako czas eliminacji można wyróżnić zagrożenia krótko-, długo-, średnio- i bezterminowe. Jeszcze inny będzie rodzajowy podział zagrożeń – na zdarzenia, katastrofy, klęski oraz kataklizmy. Zagrożenia możemy klasyfikować też z zastosowaniem kryterium poziomu zniszczeń – będzie to podział na zagrożenia minimalne, średnie, wysokie oraz

całkowite. Istotne kryterium stanowi tu także zasięg terytorialny – wtedy mowa o zagrożeniach lokalnych, regionalnych, krajowych, międzynarodowych oraz globalnych.

BIBLIOGRAFIA

1. Beck U., Giddens A., Lash S., *Reflexive modernization: politics, tradition and aesthetics in the modern social order*, Stanford 1994.
2. Borucka A., Ostaszewski K., *Koncepcja resilience. Kluczowe pojęcia i wybrane zagadnienia*, „Medycyna Wieku Rozwojowego” 2008, t. 12, nr 2.
3. Bourdieu P., Wacquant L.J.D., *An Invitation to Reflexive Sociology*, Chicago 1992.
4. Buckle P., *Re-defining community and vulnerability in the context of emergency management*, “The Australian Journal of Emergency Management” 1999, vol. 13, no. 4.
5. Ciekankowski Z., *Rodzaje i źródła zagrożeń bezpieczeństwa*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza” 2010, nr 1.
6. Cieślarczyk M., Kuriata R., *Kryzys i sposoby radzenia sobie z nim*, Łódź 2005.
7. Fehler W., *Zagrożenie – kluczowa kategoria teorii bezpieczeństwa*, [w:] *Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa*, K. Jałoszyński, B. Wiśniewski, T. Wojtuszek (red.), Bielsko-Biała 2007.
8. Frei D., *Sicherheit. Grundfragen der Weltpolitik*, Stuttgart 1977.
9. Gasparski P., *Atrybucyjne wyznaczniki gotowości do zapobiegania zagrożeniom*, „Przegląd Psychologiczny” 2006, t. 49, nr 2.
10. Gasparski P., *Psychologiczne wyznaczniki zapobiegania zagrożeniom*, Warszawa 2003.
11. Gasparski P., *Związek doświadczeń z ocenami prawdopodobieństwa zagrożeń i aktywnością profilaktyczną*, [w:] *Zachowanie się w sytuacji ryzyka*, R. Studenski (red.), Katowice 2004.
12. Gierszewski J., *Bezpieczeństwo społeczne. Studium z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2013.
13. Hołyst B., *Wiktymologia*, Warszawa 1989.
14. *Inny słownik języka polskiego*, M. Bańko (red.), Warszawa 2000.
15. Kalina R.M., *Ogólne kategorie klasyfikacji i charakterystyki zagrożeń zewnętrznych*, [w:] *Człowiek w sytuacji trudnej*, B. Hołyst (red.), Warszawa 1991.
16. Kluckholm C., *Values and Value – Orientations in the Theory of Action. An Exploration in Definition and Classification*, [w:] *Toward a General Theory of Action*, T. Parsons, E.A. Shils (red.), New York 1962.

17. Krzyżanowski L., *O podstawach zarządzania: paradygmaty, modele, metafory, filozofia, metodologia, dylematy, trendy*, Warszawa 1999.
18. *Leksykon wiedzy wojskowej*, Warszawa 1979.
19. *Mała encyklopedia wojskowa*, Warszawa 1985.
20. Marczuk K.P., *Bezpieczeństwo funkcjonalne państw regionu Europy Północnej*, Warszawa 2014.
21. Piwowarski J., *Nauki o bezpieczeństwie. Zagadnienia elementarne*, Kraków 2016.
22. Piwowarski J., *Ochrona VIP-a a czworokąt Bushido. Studium japońskiej kultury bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo osób podlegających ustawowo ochronie wobec zagrożeń XXI wieku*, P. Bogdalski, J. Cymerski, K. Jałoszyński (red.), Szczytno 2014.
23. Piwowarski J., *Prolegomena do badań nad kulturą bezpieczeństwa*, „Security Economy & Law” 2013, nr 2.
24. Piwowarski J., *Transdyscyplinarna istota kultury bezpieczeństwa narodowego*, Słupsk 2016.
25. Polko R., *GROM w działaniach przeciwterrorystycznych*, Warszawa 2008.
26. Prońko J., *Zarządzanie ryzykiem w obszarze bezpieczeństwa powszechnego*, Bielsko-Biała 2010.
27. *Refleksyjność jako kategoria analizy socjologicznej koncepcje badania porównania*, R. Wiśniewski (red.), Warszawa 2009.
28. *Słownik języka polskiego*, t. 1, M. Szymczak (red.), Warszawa 1982.
29. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, wyd. 6, Warszawa 2008.
30. Stawnicka J., *Kiedy słowo jest bronią*, Dąbrowa Górnicza 2012.
31. *Zagrożenie*, [w:] *Słownik języka polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl/>.
32. Zięba R., *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty naukowe AON” 2012, nr 1(86).

Licence: This article is available in Open Access, under the terms of the Creative Commons License Attribution 4.0 International (CC BY 4.0; for details please see <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the author and source are properly credited. Copyright © 2018 University of Public and Individual Security “Apeiron” in Cracow